

Nedim Kula

FRANSIZ ŞİİRİNE YANSIYAN EVRENSEL İLKELERİYLE PARNAS

*"Beyaz kadırgaların sarkıp güvertesinden
Yeni yıldızların çıkışına bakarlardı
Okyanusun dibinden meçhul göklere doğru,"
Jose Maria de Heredia*

Parnassos, yamaçlarından Kastalia pınarının doğduğu, mitolojide Apollon'la Korykion nympa'larınm kutsal yeri olarak geçen, Yunanistan'ın orta kesiminde bulunan yüce bir dağdır. Günahkârların aşağı atıldığı Phaidriades kayalıklarıyla günümüze kadar gizemini koruyan bu dağ, Rönesans hümanizminin en olgun yapıtlarım veren Raffaello'nun Vatikan'da, Stanza della Segnatura'da yer alan bir freskinde işlenmiş; ayrıca, klasik resmin en Önemli temsilcilerinden biri olan Poussin'in de, bugün Prado'da sergilenen bir tablosuna bütün görkemliliğiyle yansımıştır. Şairlerin kutsal sığımağıdır bu dağ; onlara şiiirler esinleyen Kalliope, Klio, Polhymnia, Euterpe, Terpsikhore, Erato, Melpomene, Thalia ve Urania adlı dokuz kız kardeş burada oturur da ondan. Sanatçılara göz kamaştırıcı güzellikler sunan bu dağın önemi bu kadarla da bitmeyecek, XIX. yüzyıl sonlarına doğru, romantiklerin duygusallığına tepki olarak kurulan, biçimsel yetkinlik ve uyuma ağırlık veren bir Fransız şiiir akımına da ismini vererek, onu, yazın dünyasının ölümsüzleri arasına sokacaktır. Şimdi, etkisini yıllarca koruyan bu yazınsal oluşumu çeşitli şairlerin düşüncelerine, bizlere ışık tutan kaynaklarına başvurarak yansıtmaya çalışalım.

Catulle Mendes ve Louis-Xavier de Ricard adında iki genç şair, aynı düşüncede olan kişilerle, çeşitli zamanlarda, yazınla ilgili sorunların tartışıldığı küçük küçük topluluklar oluştururlar. Bunlardan Catulle

Littera

Mendes, 1860 yılında, Theophile Gautier, Charles Baudelaire, Villiers de L'Isle-Adam gibi şairlerin yaptıkları yer veren "La Revue Fantaisiste" adlı dergiyi çıkarır. Louis-Xavier de Ricard'sa, 1865'de, "**L'Art**" dergisini ünlü yayımcı Lemerre aracılığıyla yayımlar. Parasal güçlüklerden dolayı derginin çıkması tehlikeye girince, yazı kurulu, fasikül halinde, "**Le Parnasse Contemporain**"i çıkarmaya karar verir; 1866. yılının Mart-Haziran aylarında tam on sekiz sayı çıkararak, söz konusu akımın o kendine özgü yazınsal düşüncelerini, verdikleri örnekleri okuyucuya etkin bir biçimde sunar.

Büyük bir özveriyle ortaya konan bu sanatsal yaratının etrafında toplanan şairler, romantizmin öğretilerini yadsıyarak "sanat için sanat" (l'art pour l'art) ilkesini savunmaya başlayan Theophile Gautier'nin hayranıdır. Onun 1832'de yayımlanan, bir büyücünün eline düşen genç bir ressamı konu alan, betimlemelerle dolu uzun anlatı şiiri "Albertus"la, alaycı öyküleri içeren, "Les Jeunes-France" yapıtı, romantiklerden ne kadar uzaklaştığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Artık, karşılarında, bağımsızlığını elde etmiş, sanatçı kimliğinin bilincinde olan usta bir yazın adamı vardır. "**Ma demoiselle de Maupin**" (1836) romanında geleneksel ahlâkı bir kenara atan, güzelin bağımsızlığını vurgulayan düşünceleriyle çevresinde büyük tartışmalara yol açar. Yazar, bu yapıtının önsözünde, "yararlı olanın tam tersine çirkin" olduğunu dile getirerek "sanatın yararlılık denilen öğeden tamamen soyutlanması" gerektiğini haykırır(1). Böylece, eski çağlardan beri tartışma konusu yapılan sanat ve güzellik sorunuyla bizleri karşı karşıya bırakır. Bir zamanlar, "Gnothi Seauton" (Kendini bil) sözünü Delphoi tapmağına altın harflerle yazdıran Sokrates'in, öğrencileri Glaukon ve Adeimantos'la tartışırken ortaya attığı "hem sanat dediğin, herkesin işine geleni arayıp bulması için icat edilmiştir değil mi?"(2) sorusu, sanatta yararlılık gözettiği için parnasyen düşüncenin özüne terstir. Aristo'ya göre ise "güzel" hoş gitme olup, yararlılıktan uzak bir değerdir, bir erdemdir. Durmadan "bu ne yapar?" diye sormak üstün yaradılışlı bir insana yakışmaz. Erdemler, sağlayabilecekleri herhangi bir yarardan dolayı değil, kendi içlerinde istenilmesi gereken değerlerdir(3). Sanatçıdaki yaratma gücüne ağırlık veren Aristo'nun bu düşüncesi, "sanat için sanat" görüşünü yazın çevrelerinde savunan Gautier'ninkiyle aynıdır. Şairin çeşitli ülkelere yapmış olduğu geziler, özellikle de Yunanistan yolculuğu sanat kuramının gelişmesine, klasik estetiğe duyduğu hayranlığın güçlenmesine neden olur. Şiirin plastik sanatlarla akrabalığına olan inancı onu "transposition d'art" (sanatın dönüştürülmesi) adını verdiği yeni bir şiir tekniği geliştirmeye iter.

Evrensel İlkeleriyle Parnas

1852'de yazdığı "Emaux et Camees" (Mineler ve Akikler) geliştirilen yeni tekniğin uygulandığı bir yapıttır. Olağanüstü Özellikleriyle, Gautier daha sağlığında, Theodore de Banville, Leconte de Lisle, Sainte-Beuve, Fiaubert, Goncourt Kardeşler, Baudelaire gibi yazın adamlarının önünde yeni ufuklar açmış, onların saygınlığını kazanmıştır. Bu sanatçıların en önemlilerinden biri olan Baudelaire, Les Fleurs du Mal (Kötülük Çiçekleri) yapıtını bu büyük şaire sunmuş, onu "Fransız yazının yetkin sihirbazı, kusursuz şairi"(4) olarak selâmlamıştır.

Parnas akımına ilgi duyan genç şairlerin etkisinde kaldıkları bir başka ilginç sanatçı daha vardır: Leconte de Lisle. Şiirlerinde Kelt, İskandinav, Yunan, Hint uygarlıklarının çöküşünü korkuyla değil, büyük bir coşkuyla dile getiren şair, bu acımasız geçici dünyada sadece güzellik denilen değerlerin bir önemi olduğunu, onun tadına vararak yaşamamızın daha doğru olacağını söyler. Şiirlerini topladığı Poemes Antiques, Poemes Barbares, Poemes Tragiques adlı yapıtlarında, yaşadığı çağda aradığını bulamayan bir şairin haykırışını duyuyor, efsaneyle tarihin birbirine karışarak gizemli bir ortam yarattığı uzak diyarlara yolculuk yapıyoruz. "Güzel" in en yüce anlatımını bulduğu eski Yunan uygarlığı şiirsel bir biçimde bu yapıtlarda yansıtılıp, destan ve söylencelerine göndermelerde bulunuluyor. Şair, şiirlerinde sözcükleri, ses yinelemelerini, Ölçü ve uyakları öylesine insanı şaşırtan bir ustalıklarla kullanıyor ki, çeşitli uygarlıkların yansıtıldığı o tarihi yerler insan ve hayvanlarıyla dile geliyor, normal bir şiir birden senfonik bir şiire dönüşü veriyor. Ona göre, Yunan bilgeliği içimizdeki barışı ve dengeyi sağlayacak tek güçtür. Dinler bu dünyaya sadece şiddet ve cinayet getirmiştir. İnsan için dünya, büyük bir boşluktan başka bir şey değildir; kaderimiz, bu boşlukta hep yalnız kalmaktır. Şair, evrenin anlamını sorgular; sonunda, böyle bir araştırmanın ona büyük sıkıntılar vereceğini düşünür; hinduizmin de etkisiyle, hayatın zevklerinden vazgeçmenin insanı mutluluğa götüreceği sonucuna varır. Sanatçı, bilge konumunda olması gereken şaire "Le Sommeil du Condor" (Kondorun uykusu) şiirindeki adına kondor da denilen, And dağlarının görkemli kuşu akbabayı örnek verir. Göğün yüksekliklerinde uçan, yeryüzünün her türlü çirkinliklerinden uzakta özgürce yaşayan, hatta öleceğini anlayınca daha da yükseklere çıkarak can veren, yalnızca ölüsü yere düşen bu soylu hayvandan şairin alması gereken Önemli bir ders vardır: Her türlü maddî ve geçici olanın üzerine yükselerek özgürlüğün şarkısını söyleyip, sonsuzlukla bütünleşmek. Evrensel güzelliğin yarattığı coşkuyu, ölümsüzlüğü klasik estetiğin sınırları içinde çağrışım gücü yüklü sözcüklerle dizelere yansıtmak.

Littera

Parnas'ın öncüleri arasında yer alan bir başka vurgulanması gereken şair de Theodore de Banville'dir. **Petit Traite de Poesie Française** (Fransız Şiiri Üzerine Küçük Bir İnceleme) adlı yapıtı, şiir yazma tekniğinin özelliklerini bize yansıtır. Balad, rondo gibi daha XVI. Yüzyılda . unutulmaya yüz tutmuş şiir türlerine canlılık kazandırmış, sonelere yeniden ilgi duyulmasını sağlamıştır. Uyağı Fransız şiirinin en önemli ögesi olarak görmesi, Verlaine'in **Art Poetique** (Şiir Sanatı) şiirinde, uyağın önemini yadsıyan şu dizeleri yazmasına neden olur:

"Nedir bu kafiyeden çektiğimiz! Hangi
sağır çocuk ya da deli zenci Sarmış
başımıza bu meymenetsiz, Bu kof
sesler çıkaran kalp inci?"(5)

Şiiri salt uyak dünyasına indirgeyen, uyağı, şairlerin hülyalarını perçinleyen, süsleyen altın çivi olarak gören Banville'in sanat evreni sadece düşünsel ve bilimsel kaygılardan ibaret değildir. Baudelaire'in deyişiyle onun şiiri, "insanın düşünürken, yaşarken kendini mutlu hissettiği anları yansıtan" şiirdir(6). Banville, aynı ülküyü paylaşan ama dağınık gruplar halinde yazınsal etkinliklerde bulunan genç şairleri Parnas'ın çatısı altında birleştirmeyi başarabilmiş biri olma özelliğiyle bu akıma canlılık getirmiştir.

Jose" Maria de Heredia, kullandığı çift uyaklar, ince ince işlediği ayrıntılar, ses özelliklerine sahip çağrışım gücü yüksek sözcükleriyle bu akımın en ilginç şairlerinden" biridir. Şiirlerinde kulağa egzotik gelen yer adları, doğadaki seslerin taklidi (onomatope) vardır. En çarpıcı söyleyişi, kendine özgü sonelerinin son dizesinde yansıtan Heredia'nın **L e s Trophees** (Ganimetler) yapıtı ışık, gölge, çizgi, kütle, uyak, renk, dizem gibi öğelerin bir araya gelmesinden doğan uyumu estetik bir güzellik içinde okuyucuya gösterir. Leconte de Lisle'e adadığı önsözde, ustasının ona öğrettiği katıksız şiirin kurallarına, sanatın o ince sırlarına uyduğunu vurgular(7). Antik Çağ'm, Rönesans'ın ya da bir sanat yapıtının şaşırtıcı imgelerle sunulduğu sonelerde, diğer Parnas şairlerinde olduğu gibi, oniki heceli dize (aleksandren) hakimdir; bu dize de dört vurgulu ölçüye ayrılır. Eşit aralarla yinelenen vurgulamaların oluşturduğu uyuma, yani dizeme ağırlık verilmiştir. Düşünce ve duyguyu en iyi yansıtan bir yazın türü olduğuna inandığı için sone tarzında yazar, Dizelerinde ses

Evrensel İlkeleriyle Parnas

öbekleşmelerine önem verir, bunun için de, en iyi örneğini Flaubert'de rastlayacağımız, sözcük arayışına girer. Yapıtın bir başka Özelliği, renk bildiren sözcüklerin önemli bir yer tutmasıdır. Şair, elinde canlı renklerle dolu bir palet, seyrettiği canlı ya da cansız nesneyi kendi iç devinimi içinde vererek, yaptığı resmin gerçekleşmesini ister. Yarattığı dünyada hem çok tanrılı dönemlerde yaşamış bir paganı, hem de soylu yücelikleriyle bir Hıristiyan'ı canlandırır. Şairin duyduğu biçim kaygısının, yontusal anlatımın egemen olduğu şiirine kazandırdığı bu sonsuz güzellik bizi kendimizden geçirerek esrikleştirir. Birey olarak insanın değil, evrensel insanın yansıtıldığı bu görkemli dünya, Heredia'nın doğa tutkusunu gösteren imgesel sözcükleriyle daha da zenginleşir. Doğa

"üçlü yapısıyla gerçek haline uygun olarak alınmıştır. 'Deniz' ya doğrudan vardır ya da kendisiyle bağlantısı olan, ada, resif, kum, kumsal, akıntı, vb. sözcüklerle. (...) 'Kara'nın kullanım sıklığı yine çok fazladır. Bir gözlem: Heredia'da toprak siyah, kahverengi değildir, ya 'zümrütten çimenlerle örtülüdür ya katırtırnaklarıyla 'yaldızlanmış' ya da batan güneşle 'tutuşmuş'tur. Öğelerin üçüncüsü, 'gökyüzü' hemen her zaman çok renklidir, gelir kara ya da denizi örter. Göksel bir cisim olan 'güneş' kimi zaman bir doğa ögesidir, kimi zaman ise, kahramanların güneşte yaşamakla ödüllendirildikleri panteist inanışa gönderme yapar."(8)

Parnas okulunun kurallarında birleşen sanatçıların hemen hemen hepsinin örnek aldıkları bir kadın vardır: Hypatia. 370-415 yılları arasında İskenderiye'de yaşamış, Yeni-Platoncu felsefe okulunun yöneticiliğini yapmış, düşünsel yeteneği ve konuşma ustalığıyla ilgileri çekmiş bu kadın, Verlaine'in bir dizesinde "Bir tek odur hâlâ yaşayan, hiç değişmeden, öylesine sonsuz"(9) sözcükleriyle yüceltilir. Yaşadığı dönemde, ilk Hıristiyanlarca putperestlikle özdeşleştirilen bilimi simgeleyen bu matematikçi filozof, fanatik bir kitle tarafından linç edilerek . Öldürüldüğünde, Ölümsüzleşir, yıllar sonra, Parnas denilen akım, onu, şiirinde titizlikle seçilmiş sözcüklerle kutsar. Hypatia, güzellik ve bilgeliği bir araya getirebildiği için, bu iki farklı değerden zıtlıkların uyumunu çıkarabildiği için Parnas'm simgesi olur; bütün bu özellikleriyle de, Parnas şiirde yer alan Heracles, İphikles, Alkmene, Niobe gibi bizi imgelemsel bir yolculuğa çıkartan adları çok geride bırakır.

Romantizm'e tepki olarak doğan Parnas, olgularla desteklenen ya da olgularla ilgili verilere dayanan bilginin tek sağlam bilgi türü olduğunu ileri

Littera

süren Positivizm'in etkisiyle şiire kalıcı katkılarda bulunur. Bilimsel bilgiye duyulan sonsuz güven "sanat sanat içindir" kuramının gelişmesine neden olur. Güzelliğin ancak güzel biçimlerle elde edilebileceğini savunan bu kuram, Parnas şiirinin seçkin kişilere seslenen bir şiir olmasına yol açar. Rene Lalou'nun da vurguladığı gibi, biçime tapım ve şiirde yoğun bir şekilde hissedilen kötümserlik, bu hareketin iki önemli ilkesidir; söz konusu ilkeleri göz ardı eden bir sanatçı doğru yoldan çıkmaya mahkumdur (10). Güzellik ve yetkinlik sanatın terk ereğidir; biçimde tam yetkinliğe ulaşmak isteyen şair, fildişi kuleye çekilerek güzel'i yararlı'ya yeğlemelidir. Şairin kişiliğini gizlemesiyle, şiir, iç dünyadan dış dünyaya, öznellikten nesnellığe geçiş yapar. Kişisel duygu ve tutkuların yerini, dış dünyada yapılan gözlemlerin nesnel bir tutumla anlatılışı alır. Romantizm'de bir kenara bırakılan Yunan-Latin kültüründen başka, incelemenin başında da vurguladığımız gibi, yabancı ülkelerin kültür ve söylencelerinden yararlanılmış, şiirde egzotik bir hava estirilmiştir. Sanatçı, güzeli ele geçirebilmek için, yaratıyı rastlantıya bırakmamalıdır; bir sanat yapıtı ancak üstesinden gelinmiş güçlüklerle çok daha güzel bir görünüme kavuşur. Uyak ve ses yinelemelerine önem verilen, ahengin yerini ritmin aldığı, nazım şekli olarak en çok sonenin kullanıldığı Parnas şiiri, sözcükleri kuyumcu titizliğiyle işleyen usta şairlerin elinde yücelmiş, saygın olma özelliğini günümüze kadar korumuştur.

Parnas'm evrenselleşen ilkeleri Türk yazınına da yansımış, şiire yeni bir soluk getirmiştir. Cenap Sahabettin, bu akımın tanıtılmasına önderlik eden ilk kişidir. Daha sonra, François Coppee'yi benimseyerek o tarzda şiirler yazan Tefvik Fikret gözümüze çarpar. Ama, Yahya Kemal'de bu akımın etkisi doruk noktasına çıkar.' Onun, Jose Maria de Heredia hakkındaki şu sözleri, şairin bu akımı ne kadar benimsediğini bize açık bir şekilde gösterir:

"Heredia'nın derli toplu eserine bağlanmanın hayâtımın en esaslı bir talihi olduğunu itiraf ederim. Avrupa'nın klâsikleri ve romantikleri ne vüçda getirmişse onda sıkı bir inbikten geçirilmiş haldeydi. Lâtin ve Yunan şâirlerinin değerlerini ondan öğrendim. Heredia'nın her sonnet'si üzerinde bir iki ay kalıyordum. Bir soneden diğer soneye geçiş benimçün yeni bir heyecan oluyordu. Şiirin asıl mâdenine elimle dokunduğumu hissediyordum."(11)

Yahya Kemal'in, bize, Heredia'nın "Le Reveil d'un Dieu" (Bir Tanrı'nın Uyanışı) sonesini(12) anımsatan "Biblos Kadmlan"yla,

Evrensel İlkeleriyle Parnas

Théophile Gautier'nin izlerini taşıyan "Çin Kâsesi" adlı şiirleri(13), Parnas akımının havasının hissedildiği en çarpıcı örneklerdir.

Parnas, gördüklerini renk ve şekilleriyle tual ya da mermer üstündeymiş gibi saptayarak, kalemini bir fırça gibi kullanan şairleriyle, ahlaksal, siyasal ve toplumsal sorunları anlatan bir araç olmaktan çıkarılıp amaç haline getirilen, plastik güzelliğin egemen olduğu, düşünsel temele oturtulan şiirleriyle sanat dünyasına yepyeni estetik bir canlılık getirmiş, "arı şiir" anlayışıyla Fransız şiirine zenginlikler sunmuş bir akım olarak, mermer tanrıçalarıyla, tunçtan kahramanlarıyla biz okuyucuları sanatın evrensel sınırlarında gezdirmeye devam edecektir.

NOTLAR

- 1-Theophile Gautier, **Mademoiselle de Maupin**, Classique Garnier, Paris 1955, s. 23.
- 2-Eflatun, **Devlet**, Çev: Sebahattin Eyuboğlu-M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul 1980, s. 33.
3. Aristoteles, **Politika**, Çev: Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, s. 236.
- 11-Charles Baudelaire, **Les Fleurs du Mal**, Larousse, Paris 1973, s. 13
- 12-Paul Verlaine, **Art Poétique**, Çev: Sabahattin Eyuboğlu, **Şiir Çevirileri**, Cem Yayınevi, İstanbul 1976, s. 32.
- 6- Charles Baudelaire, **L'Art Romantique**, Julliard, Utrecht 1964, s. 261.
- 7-Jose Maria de Heredia, **Les Trophees**, Librairie Alphonse Lemerre, Paris 1937, s. 3-4.
- 13-Tanju İnal-Semiramis Kantel, "Sanat için Sanat ve Parnas Şiir Akımı", Yazın Akımları Özel Sayısı, Türk Dil Kurumu Yayınlan, Ocak 1981, sayı: 349, s. 93.
- 14-Paul Verlaine, **Poemes Choisis**, Librairie Didier, Belgique 1969.
- 10-Rene Lalou, **Les Etapes de la Poesie Française**, Presses Universitaires de France, Paris 1943, s. 92.
- 15-Yahya Kemal, **Hâtralarım**, Baha Matbaası, İstanbul 1976, s. 108.
- 16-Jose Maria de Heredia, **Les Trophees**, s. 28.
- 17-Yahya Kemal, **Kendi Gök Kubbemiz**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1985, s. 148-149.